

OSMANLI ARAŞTIRMALARI XVII

Neşir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER - A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES XVII

İstanbul - 1997

Sahibi: **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail ÖZDOĞAN
Tel: (0.212) 518 26 09 Fax: (0.212) 518 26 63
Yazı İşleri Sorumlusu: Nejat GÖYÜNÇ
Tel: (0.216) 333 91 16
Dizgi: Girişim Dizgi
Tel: (0.212) 513 28 29
Basıldığı Yer: **FATİH OFSET**
Tel: (0.212) 501 28 23 - 612 86 71
Adres: **ENDERUN KİTABEVİ**, Beyaz Saray No. 46 Beyazıt - İST.

e-mail:enderun@orion.net.tr

NICOARA BELDICEANU

(1920-1994)

Zeki ARIKAN

Günümüz Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihi araştırmalarının önde gelen isimlerinden biri olan Nicoara Beldiceanu, uzun süren bir rahatsızlıktan sonra, 19 Aralık 1994 tarihinde Grigny (Esson)'de son nefesini verdi. Ölüm nedeni "pemphigoide bulleuse" denilen yaşlılara mahsus bir hastalıktı. Burada müteveffanın özgeçmişi hakkında kısaca bilgi vermeye çalışacak ve çalışmalarının Türkiye tarihi açısından önemi üzerinde duracağız. Böylece NB'nun acı kaybını kamuoyuna duyurmak için daha önce yazdığımız kısa bir yazıyı biraz genişletmek fırsatı bulmuş olacağız.¹ Ancak her şeyden önce müteveffanın özgeçmişiyle ilgili olarak bana sağladığı ayrıntılar için İrene Beldiceanu-Steinherr'e teşekkür etmeyi borç bildiğimi ifade etmek isterim.

NB, 25 Şubat 1920 tarihinde Bükreş'te doğdu. Orta öğrenimini Spiru Haret lisesinde tamamladı (1931-1939). Aynı yıl Bükreş Edebiyat Fakültesi'ne girdi. Burada Nicolas Iorga ve G.I. Bratianu gibi büyük tarihçilerin öğrencisi oldu. Ancak ne yazık ki NB, öğrenimini tamamlamadan Iorga 1940 yılında faşist Demir Muhafızlar örgütü militanları tarafından katledildi. NB, söz konusu fakültenin edebiyat bölümünden 1943 yılında mezun oldu. 1943-1945 yıllarında yedeksubaylığını yaptı.

NB'nun akademik çalışmaları, 1945-1946 yılında Bükreş Balkan Araştırmaları Enstitüsü'nde Profesör V. Papacostea'nın yanına asistan olarak girmesiyle başlamaktadır. Hocası onu Türkiyat araştırmalarında uzmanlaşması için İstanbul'a gönderdi. Romanya'dan çıkış vizesi 28 Eylül 1946 tarihini taşımaktadır. 11 Ekim 1946'da Köstence'den gemiyle yola çıkan NB, 12 ekimde İstanbul'a vardı.

¹ Zeki Arıkan, "Kaybettiğimiz Değerli Tarihçi Nicoara Beldiceanu", *Tarih ve Toplum*, 139 (1995), 45-47.

NB, o tarihlerde Kabataş'ta Güzel Sanatlar Akademisi'nin yakınında bulunan Edebiyat Fakültesi'ne devam etti. Buradaki çalışmaları konusunda kaynak bulunmamaktadır. Madame Irène Beldiceanu'nun verdiği bilgilere göre NB, Edebiyat Fakültesi'nde Profesör Ahmet Ateş ve Profesör Tahsin Yazıcı'nın Arapça derslerine devam etmiş ve şu anda adı anılmayan bir hocadan hattatlık dersleri almıştır. Bu yüzden o, eski yazıyı, Batılı doğubilimcilerde pek görülmeyen bir beceri ve ustalıkla yazıyordu.

NB'nun Türkiye'de öğrenciliği yanında Romanya büyükelçiliğinde de görevli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Türkiye'ye iltica ettiği tarihlerde gazetelerde çıkan yazılarda kendisinin asistanlık dışında "sefirin hususi kâatibi, elçilik mensubu" olduğu ifade edilmektedir. NB'nun Türkiye'ye sığınması 1948 yılının önemli olayları arasında yer almaktadır. İstanbul gazetelerinin olaya birinci sayfada yer vermeleri de dikkati çekmektedir. Bu iltica sırasında Türkiye ile Romanya arasındaki diplomatik ilişkilerin oldukça gergin olduğu anlaşılmaktadır. Bu gerginlik bir takım diplomatların karşılıklı olarak *persona non grata* ilân edilmesiyle oldukça bunalımlı bir evreye girmiştir.²

Romanya hükümeti, Bükreş'teki Türk elçiliğine 21 Eylül 1948 tarihinde bir nota vermişti. Bu notada, Romanya'daki Türk ataşemiliteri ile iki elçilik mensubunun geri çağırılması istenmiş ve bu diplomatların, uçakla memleketlerinden kaçan Romanyalıları yardım etmekte oldukları ileri sürülmüştür.³ Ankara hükümeti, 30 Eylül 1948'de Romanya Dışişleri Bakanlığı'na resmen verdiği notada ileri sürülen iddiaları reddetmiştir. Ancak bu tutum, Bükreş'teki Türk diplomatlarının yurda dönüşünü engellememiştir. Romanya hükümetinin direktmesi üzerine büyükelçilik başkâtibi Turgut Menemencioğlu, Reşit Balcıoğlu ve ataşemiliter Fazlı Çiloğlu eşleriyle birlikte Sofya üzerinden trenle İstanbul'a dönmüşlerdir.⁴

Öte yandan Türk hükümeti de Romanya büyükelçiliğinde görevli kimi diplomatların ülkemizi terk etmeleri için girişimde bulundu. Bu sırada Romanya Büyükelçisi Prof. Moisiil'in "âni olarak" memleketine döndüğüne ilişkin bir haber *Cumhuriyet* başta olmak üzere diğer gazetelerde de yer aldı. Önce *Cumhuriyet*'teki haberi gözden geçirelim:

"Rumen sefaret erkânından bir kısmının memleketimizden ayrıla-

2 Bilindiği gibi Romanya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet desteğine dayanan bir hükümet kuruldu. Bu hükümete bağlı partiler, seçimlerde çoğunluğu sağlayınca Komünistler kilit noktaları ele geçirdiler. 1948 yılında Sovyet tipi bir anayasa kabul edilerek Romanya Halk Cumhuriyeti ilân edildi. Türkiye ile ilişkilerin gerginleşmesi bu rejim değişikliğinden kaynaklanıyordu. Bk. David Thomson, *Europe since Napoleon*, London ve Pelican Books, 1966, 813, 831-836.

3 "Rumen Notasına Cevabımız" *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1948.

4 *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1948.

cakları biliniyordu. Fakat bu seyahata Büyükelçi Moasil'in katılacağından kendisi dahi haberdar değildi".⁵

Öte yandan *Vakit-Yeni Gazete*, 7 Ekim 1948 tarihli sayısında Rumen elçisinin "âni olarak" memleketine döndüğünü bildirmekte ve büyük elçiyle birlikte Transilvanya vapuruna binenler arasında Beldiceanu'nun adını da vermektedir.⁶ Aslında NB da çıkış için işlemlerini yaptırmış ve 30 Eylülde vize almıştı. Fakat söz konusu gazete de Berdiçeanu şeklinde yazılmaktadır:

"Romanya'nın Ankara büyükelçisi Moasil, İstanbul Başkonsolosu Zambettii, Basın Ataşesi Mattei ve büyükelçinin hususi kâtibi Berdiçeanu dün gece limanımıza gelen ve biraz sonra Odesa istikametine hareket eden Transilvanya vapuruyla memleketimizden ayrılmışlardır.

Romen Başkonsolosunun, basın ataşesinin ve sekreterin bu vapurla gidecekleri biliniyordu. Fakat büyükelçinin de bu yolculuğa katılacağını değil başkaları, Büyükelçi Moasil'in kendisi dahi bilmiyordu".

Haberin devamındaki ayrıntılardan anlaşıldığına göre, Moasil vapurun kalkışından üç gün önce Ankara'dan İstanbul'a gitmiş ve söz konusu üç memurun ülkelerine geri gönderilmeleri hakkında kararı kendilerine tebliğ etmiştir. Fakat Transilvanya vapuru İstanbul limanından demir alırken âni bir değişiklik olmuş ve Moasil'in de bu gemiyle Romanya'ya dönmesi gerektiği bildirilmiştir. Yine gazetenin haberine göre, Prof. Moasil vapura binerken Sovyet elçiliğinden üç memur kendisine "refakat" ediyordu.

Prof. Moasil'in, Zambetti'nin ve Mattei'nin Türkiye'den ayrıldıkları doğrudur. Fakat NB'nun bu vapurla İstanbul'dan yola çıktığı haberi yanlış. Nitekim iki gün sonra *Vakit-Yeni Gazete*'nin ilk sayfasında Beldiceanu'nun Türkiye'ye sığındığı haberinin ayrıntıları veriliyordu.⁷ Bu habere göre, vapurun tarife dışında Köstence yerine Odesa'ya gidişi, büyükelçinin tutuklandığı söylentilerinin çıkmasına yol açmıştı. Fakat asıl önemli olanı "Moasil'in hususi kâtibi Bediciano (böyle)'nun memleketimize iltica etmek üzere" başvuruda bulunmasıydı. Burada, NB hakkında verilen bilgileri olduğu gibi almayı yerinde görüyoruz:

"Moasil'in şahsi dostu sıfatıyla Romanya hariciyesinden ödenek al-

5. "Rumen Elçisi Âni Olarak Memleketine Hareket Etti", *Cumhuriyet*, 7 Ekim 1948. Transilvanya vapuru İstanbul'dan 6 Ekimde demir almıştı. Büyükelçinin eşi Vioria, kocasının hesaplarını tasfiye ettikten sonra 5 Kasım 1948'de Türkiye'den ayrılmıştır. Bk. "Romanya Büyükelçisinin Eşiyle Bir Konuşma", *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1948; Vioria'nın Ankara'dan İstanbul'a geldiği haberi: *Cumhuriyet* 1 Kasım 1948; Türkiye'den ayrıldığı haberi: *Cumhuriyet*, 5 Kasım 1948.

6 "Rumen Elçisi Dün Gece Âni Olarak Memleketine Gitti", *Vakit-Yeni Gazete*, 7 Ekim 1948.

7 "Rumen Elçisi Ruslar Tarafından Tevkif mi Edildi: Moasil'in şehrimizde kalmağa muvaffak olan hususi kâtibi memleketimize sığınıyor", *Vakit-Yeni Gazete*, 9 Ekim 1948.

madan mahalli memur olarak çalışan Bediciano Romen sefirinin hem hususi kâtabi hem mahremiesrarı hem de basın ataşesi yardımcılığını yapıyordu. Bükreş'e gitmek hususunda sefir tarafından yapılan teklifi kabul ederek biletini aldırtan elçinin hususi kâtabi pasaportu kendisine verildiği için İstanbul'da kalmak teşebbüsünde bulunamamış ve valizlerini alarak yolcu salonuna gelmiştir. Burada pasaportu geri almak için sefire şunu söylemiştir:

— Ben mahalli bir kâtabim, birinci mevki biletle gitmem doğru değildir. Onun için pasaportumu veriniz, ikinci mevki biletle acentadan değiştireyim.

Bu teklifi makul gören Moasil, pasaportu kendisine vermiştir. İşte bundan sonra Bükreş'e gitmeyeceğini söyleyen Bediciano, Romen sefirinin tehditlerine şu mukabelede bulunmuştur:

— Unutmayınız ki sırlarınızı biliyorum, aileme, kardeşlerime en küçük bir fenalık yaparsanız bunları bütün dünyaya ilân ederim. Sizin için çok feci olur. Sonra merak etmeyin, iki sene sonra Bükreş'te karşılaşırız."

Olayın en ayrıntılı bir açıklaması ise *Vatan* gazetesinde yer almıştır. Sığınma olayı bu gazetede diğerlerinden daha uzun olarak verilmekte ayrıca NB ile büyükelçi arasında geçen konuşmaların ağır suçlamalara vardığı görülmektedir. Gazetenin ilk haberinde Romanya büyükelçisinin âni olarak Bükreş'e gittiği yazılmakta ve şu ayrıntılar üzerinde durulmaktadır: "Hükümetimizin talebi üzerine geri çağrılan Romanya'nın İstanbul Başkonsolosu Zambete (diğer adı Vasilescu) ve basın ataşesi S. Matei ile elçilik mensubu Beldiçyanu dün gece Transilvanya vapuru ile Köstence'ye hareket etmişlerdir".⁸ Yolcular hakkında bilgi verilirken NB ile ilgili olarak şu ayrıntı dikkati çekmektedir: "Üçüncü yolcu Beldiçyanu ise, asistan sıfatıyla memleketimize gelmiş; fakat elçinin emrinde çalıştığı anlaşıldığından Türkiye'yi terke mecbur olmuştur".

Vatan gazetesi de diğer gazeteler gibi NB'nun Türkiye'den ayrıldığı konusunda düştüğü yanlışlığı ertesi gün düzeltme yoluna gitmiştir. Öte yandan *Vatan*, bir muhabirinin iltica olayına baştan sona tanık olduğunu belirterek, tam vapura binileceği sırada Beldiceanu'nun "memleketine gitmeyeceğini ve hürriyeti seçtiğini" söylediğini yazmaktadır.⁹ Oldukça ayrıntılı verilen bu haberin bir bölümünü olduğu gibi aktarıyoruz:

"Saat sekiz buçuğa yaklaşıyor. Büyükelçi ve diğer iki memur, Sovyet ve peyk devletler mümessilleri ile görüşüyor. İşte o sırada hiçbirinin

⁸ "Romanya Büyükelçisi Âni Olarak Bükreş'e Gitti", *Vatan*, 7 Ekim 1948.

⁹ "Moasil Giderken", *Vatan*, 8 Ekim 1948.

tahmin ve tahayyül etmediği hadise oluyor. Romanya sefirinin hususi kâatibi Beldiçyanu, maslahatgüzara gitmeyeceğini beyan ediyor. Halbuki maslahatgüzar ona bir mektup vermek için yanına gelmiştir. Beldiçyanu'nun bu kararını duyunca beyninden vurulmuşa dönüyor".¹⁰

Bundan sonra maslahatgüzar Beldiceanu'yu "hıyanet"le suçlamış buna karşılık o da şu karşılığı vermiştir:

"Asıl siz ve sizin gibiler memleket hainidir. Sevgili vatanımı cehenneme çevirdiğiniz! Vatanımı sizin gibilerin elinden kurtarmak için hürriyeti seçiyorum".

Bu tartışmaya tanık olan Büyükelçi Moasil, olayın niteliğini duyunca önce Beldiceanu'yu yumuşak tavırla fikrinden caydırmaya çalışmış ve ona, Türkiye'de bulunduğu süre içinde "kapitalist ajanların" etkisi altında kaldığını söyleyerek "silkinmesi" konusunda kendisini uyarmıştır. Beldiceanu ise "sadece memleketini düşünerek bu karara vardığını", hiç kimşenin kendisini bu karardan caydıramayacağını yinelemiştir. Bundan sonra elçi ona ağır sözler söylemiş, bütün diplomatlar ve refakatçılar Beldiceanu'nun etrafında bir çember oluşturarak "kâh tehdit kâh nasihat" yoluyla onu caydırmaya çalışmışlardır. Bu gergin ortam içinde o, kararlı bir şekilde haykırıyordu: "Beni zorla götüremezsiniz ya!". "Tekrar büyükelçi, tekrar maslahatgüzar ve giden konsolos Zambetti, basın ataşesi Matei, yeni konsolos, peyk devletlerden adamlar sıra ile Beldiçyanu'ya nasihat ve tehdit dolu uzun ikazlarda bulunuyorlar". Fakat hiçbir şey onu karardan döndürememiş "kat'i adımlarda salondan ayrılıp hürriyete doğru" yürümüştür.¹¹

Beldiceanu'nun Türkiye'ye sığınması böyle gergin bir ortamda sonuçlandı. Kendisi mülteci olarak kabul edildi. Ancak onu çok zor ve sıkıntılı günler bekliyordu. Bir ara Heybeliada'daki Denizcilik Okulu'nda boya işleriyle uğraştı. Bu arada rahatsızlandı. Yaşamını tez daktilo ederek sürdürmeye çalıştı. 28 Ekim 1949'da Türkiye'den ayrılarak Fransa'ya gitti. Paris'te Benoit Malon merkezine mülteci olarak kabul edildi. Beldiceanu daha sonra 22 Nisan 1963 tarihli bir kararla Fransız vatandaşlığına geçmiştir.

NB, yeni bir öğrenim hayatına başladı. 1949-1950 öğretim yılında Yaşayan Doğu Dilleri Okulu (Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes)'na kaydını yaptırdı. İlk yıl sınavlarını başarıyla verdi. Fakat daha sonraki yıllarda buraya devam edip etmediği bilinmemektedir. Öte yandan Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğrenim gördü (1952-

10 "Moasil Giderken", *Vatan* 8 Ekim 1948.

11 "Moasil Giderken", *Vatan* 8 Ekim 1948.

1955). Almanya'da Münih Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne devam etti. Burada ünlü tarihçi Franz Babinger'in öğrencisi oldu. Eşi İrene Steinherr'le burada tanıştı ve evlendi. Münih'teki çalışmaları Bavyera hükümetinin sağladığı bursla desteklendi.

NB, 1955 yılında Franz Babinger'in yönetiminde hazırladığı *II. Bayezid'in Boğdan Seferi ve 1486 Barışına Kadar Savaşları* başlıklı teziyle doktor unvanını aldı.¹² Bu araştırmasıyla NB, II. Bayezid'in fethettiği Kilia ve Akkerman gibi iki önemli ticaret şehri hakkında Osmanlı kaynaklarının ne kadar zengin olduğunu ortaya koymuş oluyordu.¹³ O zamana kadar Rumen tarihçiliği bu kaynakları pek kullanmamıştı. NB, 1963 yılında Sorbon'a bağlı Edebiyat ve Beşeri Bilimler Fakültesi'nde Prof. Paul Lemerle'in yönetiminde yaptığı *Yayınlanmamış XV. yüzyıl Osmanlı Belgelerine Göre Sırbistan, Bosna ve Makedonya Gümüş Madenleri Üzerine Araştırmalar* başlıklı teziyle de Fransa'da tarih doktorosunu almıştır.¹⁴ 1973 yılında da Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumları ve ekonomisi konusunda yaptığı ve yine Sorbon'a sunduğu araştırmasıyla devlet doktorasını tamamlamış oldu.¹⁵

NB, bilimsel araştırmalarının büyük bir bölümünü *Centre National de la Recherche Scientifique* (Bilimsel Araştırma Ulusal Kurumu)'e bağlı olarak yürüttü. Bu kurumda 1 Ekim 1955 yılında araştırma stajyeri olarak göreve başladı ve kurum içindeki aşamaları hızla kat ederek 1. derece araştırma müdürlüğüne kadar yükseldi. Ayrıca *Ecole Pratique des Hautes Etudes*, IVe Section (Uygulamalı Yüksek Araştırmalar Okulu, IV Kısım) olarak bilinen kurumda 1965 yılından başlamak üzere 1991 yılına kadar konferansçı olarak çalıştı ve burada Osmanlı tarihinin kaynakları üzerine dersler verdi.

Öte yandan NB, bu çalışmalarının yanında, uluslararası bilim kuruluşlarında çeşitli görevler yüklenmiş bulunuyordu. Nitekim o, 1968-1975 yılları arasında, *Revue des Etudes Islamiques* (İslam Araştırmaları Der-

12 Nicoara Beldiceanu, *Der Feldzug Bajezid's II gegen die Moldau und die Schlachten bis zum Frieden von 1486*. NB, bu tezin bazı bölümlerini yayınlamış ya da bu tezden yola çıkarak konuyla ilgili epeyce araştırmaya imzasını atmıştır. Bk. Nicoara Beldiceanu, "La campagne ottomane de 1486: Ses préparatifs militaires et sa chronologie", *Revue des Etudes Roumaines, (RER)* V-VI (1960), 67-77; Aynı yazar, "La conquête des cités marchandes de Kilia et Cetatea Alba par Bayezid", *Südost Forschungen (SF)* XXIII (1964), 36-90; Aynı yazar, "La Moldavie ottomane à la fin du XVe siècle et au début du XVIe siècle", *Revue des Etudes Islamiques (REI)*, XXXVII/2 (1969), 239-266; Aynı yazar ve Jean-Louis -Bacqué - Grammont ve Matei Cazacu, "Recherches sur les Ottomans et la Moldavie ponto-danubienne entre 1484 et 1520", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, (BSOAS)* XLV (1982), 48-66.

13 Nicoara Beldiceanu, "Kilia et Cetatea Alba à travers les documents ottomans", *REI*, XXXVI (1968), 215-262.

14 Nicoara Beldiceanu, *Contribution à l'étude des mines d'argent de Serbie, de Bosnie et de Macédoine au XVe siècle* (Thèse complémentaire pour le doctorat d'Etat).

15 Nicoara Beldiceanu, *Institutions et économie de l'Empire ottoman* (Doctorat accordé sur les travaux avec la mention très honorable).

gisi)'in yayın kurulunda görev yaptı. Bu dergi NB'nun yayın kurulunda görev yaptığı sırada Osmanlı araştırmalarına ağırlık veren bir nitelik kazandı. Ayrıca 1975-1991 yılları arasında da *Turcica*'nın yayın kurulunda yer aldı. Bütün bunlara Paris-Sorbon Üniversitesi İslami Bilimler Bölümü danışma kurulu üyeliğiyle Princeton'daki *The Institute for Advanced Study*'nin üyeliğini de ekleyebiliriz. Ayrıca Romanya'daki Yaş Üniversitesi yardımcı profesörlüğüne atanmış ve Almanya'da Freiburg'daki Romen Enstitüsü'nün onur üyeliğine seçilmiştir.

Beldiceanu'nun çalışmalarının ağırlığı artık dilimize iyice yerleşmiş bulunan klasik dönem Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihi üzerinde yoğunlaşmıştır. Ele aldığı konularla ilgili kaynakların titiz bir biçimde taranması, bunların karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve belgelerin kılı kırk yaran bir sabırla çözümlenmesi onun kullandığı bilimsel yöntemin ana ilkelerini oluşturmaktadır. Doğu ve Batı dilleri yanında Balkan dillerine vukufu kendisine filolojik yönden de geniş bir hareket olanağı sağlıyordu. Bu son derece çalışkan bilim adamı, arkasında yığınla kitap, makale, tanıtma ve eleştiri yazısı bıraktı. Biz burada onun araştırmalarının toplu bir değerlendirmesini yapmakla yetineceğiz:

1 Paris Bibliothèque Nationale (BN)'da bulunan Yazma Kanunnameler Üzerindeki Çalışmaları

Paris BN'da bulunan Türkçe yazmalar¹⁶ içinde Osmanlı kanunnameleri önemli bir yer tutmaktadır. Bunların içinde *Kanunname-i Sultani ber Muceb-i Örf-i Osmani* (Ancien fonds turc, no. 39) başlığını taşıyan yazma, Fatih ve II. Bayezid dönemlerine ait çok dikkate değer ferman, berat, yasakname vb. suretlerini kapsamaktadır. Belgeler; yönetim, ekonomik yapı, vergi sistemi, iltizam usulü, gümrük tarifeleri, değerli maddelerle ilgilidir. Osmanlı düzeninin Anadolu ve Balkanlarda kökleştiği ve İstanbul'un da bu yönetimin bir parçası haline geldiği bir dönemin ürünü olan bu belgeler, Paul Lemerle'in vurguladığı gibi bütün bu gelişmelere ışık tutacak kaynaklardır. Bu önemli kanun dergisi, öteden beri R. Anhegger, H. İnalçık, F. Babinger, Ö.L. Barkan gibi bilim adamlarının dikkatini çekmişti. Babinger tarafından tıpkı basımı yayınlanan bu kanunname¹⁷ ayrıca giriş, açıklayıcı notlar ve dizinle birlikte İnalçık - Anhegger tarafından yeni harflerle yayınlanmıştır.¹⁸ NB ise bu kanunna-

16 E. Blochet, *Catalogue des manuscrits turcs de la Bibliothèque Nationale de Paris*, Paris, 1932.

17 Franz Babinger, *Sultanische Urkunden zur Geschichte der Osmanischen Wirtschaft und Staatsverwaltung am Ausgang der Herrschaft Mehmeds II. des Eroberers*, München, 1956.

18 Robert Anhegger - Halil İnalçık, *Kanunname-i Sultani ber Muceb-i Örf-i Osmani, II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasakname ve Kanunnameler*, Ankara, 1956.

mede yer alan 60 belgeyi, diğer kanunnamelerde bulunan suretleriyle karşılaştırarak Fransızcaya çevirmiştir. Her belgeyle ilgili açıklayıcı bilgiler, dipnotlarında yer almaktadır. Ayrıca girişte, belgelerin Osmanlı diplomatiği açısından geniş bir çözümlemesi yapılmıştır. Terimlerle ilgili bir sözlük ve ölçülerle ilgili açıklamalar, harita, dizin bu çalışmayı tamamlamaktadır.¹⁹

NB'nun aynı yöntemle hazırladığı kitabın ikinci cildi, I. Murad döneminden II. Bayezid dönemine kadar geçen süre içinde Rumeli'deki Osmanlı maden işletmeleriyle ilgili 33 belge üzerindeki çalışmaları kapsamaktadır.²⁰ Madencilik ve maden işletmeleriyle ilgili olan bu belgeler yine BN'daki Türkçe yazmalar içinden seçilmiştir (Ms fonds turc ancien, no. 35, 85). Ayrıca madencilik ve maden işletmeleriyle ilgili olarak söz konusu yazmalarda bulunmayan diğer bazı belgeler de kitaba alınarak aynı yöntemle değerlendirilmiştir. Kitabın ilk dokuz bölümü, madencilik ve maden işletmeleriyle ilgili oldukça ayrıntılı bir araştırmayı içermektedir. Önce Osmanlı maden işletmesinin hukuki kaynakları üzerinde durulmuştur. Maden ocaklarıyla ilgili hükümlerin Osmanlılardan önce oldukça gerilere giden bir yapının uzantısı olduğu sonucuna varılmıştır. Nvo Brdo, Kratova vb. maden ocakları hakkındaki kanunnamelerin daha önce yürürlükte olan yazılı kuralların Türkçeye çevrilmesinden başka bir şey değildi. Var olan sosyal ve ekonomik yapıyı, halkın alışkın olduğu vergi düzenini bozmamak kuralına Osmanlıların maden işletmelerinde de uyduğunu, böylece eski uygulamaları yürürlükte bıraktıklarını görüyoruz.²¹ NB'nun bu çalışmasının çarpıcı yanı, teker teker bu kanunnamelerin eski yasalarla bağlantılarının tespit edilmiş olmasıdır. İşletmelerle ilgili teknik bir araştırma, madencilik tarihine önemli bir katkıda bulunmaktadır. Ocaklarda uygulanan *iltizam* ya da *emanet* usulüyle ilgili ayrıntılar, XV. yüzyıl mali tarihine geniş bir ışık tutmaktadır. Eserin deyim ve terimleri açıklayan sözlük kısmı (Glossaire), Balkan dillerinden Türkçeye geçen sözcük ve kavramların niteliğini göstermesi açısından ayrıca dikkati çekmektedir.

19 Nicoara Beldiceanu, *Les Actes des premiers sultans conservés dans les manuscrits turcs de la Bibliothèque Nationale à Paris, I. Actes de Mehmed II et de Bayezid II du ms. fonds turc ancien*, Paris - La Haye, 1960. Krş. Halil İnalçık, "Notes on N. Beldiceanu translation..." *Der Islam*, 43/1-2(1967), 139-157. Ayrıca bk. Speros Vryonis, Jr., *Speculum*, 4 (1964), 692-695; R. Mantran, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* (JESHO), V/3 (1962), 321-322.

20 Nicoara Beldiceanu, *Les Actes des premiers sultans... II. Règlements miniers 1390-1512*, Paris - La Haye, 1964. Krş. Nicoara Beldiceanu ve Irène Beldiceanu-Steinherr, "Un règlement minier ottoman du règne de Süleyman le Législateur", *SF*, XXI (1964), 143-167; Nicoara Beldiceanu, "Actes de Süleyman le Législateur concernant les mines de Srebrenica et Sase", *SF*, XXVI (1967), 1-21.

21 Ömer Lütfi Barkan, *XV-XVI. Asırlarca Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, I. Kanunlar*, İstanbul, 1943.

NB, BN'daki yazmalara dayanarak 85, diğer kaynaklara dayanarak 8 olmak üzere toplam 93 belgenin çözümlemesini bu iki ciltte topladıktan sonra, XV. yüzyıla ait geri kalan belgeleri üçüncü bir ciltte ele almayı tasarlıyordu. Bu tasarıda küçük bir değişiklik yaparak bu kez II. Murad, II. Mehmed ve II. Bayezid dönemlerini kapsayan ve doğrudan doğruya Osmanlı şehri üzerindeki belge suretlerini derlemiş oldu.²² XV. yüzyıl Osmanlı şehrinin fiziksel yapısı, idari durumu, askeri işlevi, mali ve ekonomik konumuyla ilgili ayrıntılı bir inceleme bu belgesel çalışmanın çatısını oluşturmaktadır. Araştırmaya temel olan kaynaklar yalnız BN'daki yazmalarla sınırlı kalmamış, İstanbul (Topkapı Sarayı) ve Berlin Kütüphanelerindeki kanunnameler de taranmıştır.

NB'nun BN'daki Türkçe el yazmaları üzerindeki incelemeleri bu üç kitapla sınırlı kalmadı. Semendire Eflaklarının idari yapıları ve raiyyet rüsumu,²³ Tuna iskeleleri²⁴ ve Karaman eyaleti kanunnameleri²⁵ gibi daha pek çok çalışmasının malzemesi bu yazmalardan derlendi ve işlendi.

2 *Kitab-ı Kavanin-i Örfiyye-i Osmaniye'nin yayını*

NB, Konya'da İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde 1965 yılında bulunduğu *Kitab-ı Kavanin-i Örfiyye-i Osmaniye* başlığını taşıyan kanunnameyi, 1967 yılında giriş, açıklayıcı bilgiler ve diziniyle birlikte tıpkı basım olarak yayınladı.²⁶ Bu yayına esas olan yazmanın istinsah tarihi 907 (1501)'dir. Bu kanunnameyle, vaktiyle Mehmet Arif'in Sultan Süleyman Kanunnamesi²⁷ olarak yayınladığı metin arasındaki benzerlik dikkati çekmektedir. Böyle bir benzerlik, Trveritinova'nın yayınladığı Sultan I. Selim Kanunnamesi için de söz konusudur.²⁸ Bütün bu metinler arasındaki uyum, Sultan Selim ve Sultan Süleyman zamanlarında düzenlendiği varsayılan kanunnamenin kaynaklarının Fatih ve II. Bayezid dönemlerine

22 Nicoara Beldiceanu, *Recherche sur la ville ottomane au XVe siècle, Etude et Actes*, Bibliothèque Archéologique et Historique de l'Institut Français d'Archéologie d'Istanbul, XXV, Paris, 1973.

23 Nicoara Beldiceanu, "La région de Timok-Morava dans les documents de Mehmed II et de Selim I", *RER*, III-IV (1957), 111-129; Aynı yazar, "Sur les Valaques des Balkans slaves à l'époque ottomane (1450-1550)", *REI*, XXXIV (1966), 83-132.

24 Nicoara Beldiceanu ve Irène Beldiceanu-Steinherr, "Acte du règne de Selim I concernant quelques échelles danubiennes de Valachie, de Bulgarie et de Dobrudje", *SF*, XXXIII (1964), 91-115.

25 Nicoara Beldiceanu ve Irène Beldiceanu-Steinherr, "Recherches sur la province de Qaraman au XVIe siècle, Etude et Actes", *JESHO*, XI (1968), 1-129.

26 Nicoara Beldiceanu, *Code de lois coutumières de Mehmed II. Kitab-ı Qavanin-i Örfiyye-i Osmani*, Wiesbaden, 1967.

27 *Kanunname-i Âl-i Osman. Sultan Süleyman Han-ı Kanuni'nin Enriyle Cem ve Telfik Olunan Kanunname* (yay. Mehmed Arif), İstanbul, 1329, *TOEM*, ilave

28 Anna S. Tveritinova, *Sultan I. Selim'in Kanunnamesi*, Moskova, 1969; krş. Selami Pulaha - Yaşar Yücel, "Le code (kanunname) de Selim, Ier (1512-1520) et certaines autres lois de la deuxième moitié du XVIe siècle", *Belgeler*, XII/16(1987), 1-99+ tıpkı basım.

kadar geri gittiğini ortaya koymaktadır. Barkan²⁹ ve İnalçık³⁰ gibi tarihçiler bu bağlantıya daha önce işaret etmişlerdir. Ancak, Beldiceanu'nun şimdiye kadar elde bulunan en eskisini ortaya çıkarması, öteden beri tartışılan bir takım sorunların çözümüne önemli bir katkıda bulunmuştur.

NB, söz konusu kanunnamenin 1477-1481 tarihleri arasında düzenlendiğini kabul etmektedir. Ona göre *Terminus ante quem* 3 Mayıs 1481 yani Fatih'in ölüm tarihidir. Ancak NB'nun kendisi de II. Bayezid zamanında bir takım ilâvelerin yapıldığına işaret etmektedir. İnalçık ise eldeki metnin 1492-1501 tarihleri arasında düzenlendiği sonucuna varmaktadır.³¹

2 Timar sistemi ve vergi düzeniyle ilgili çalışmaları

En erken devirlerinden başlayarak Osmanlı Timar sisteminin ve bu sistemin ayrılmaz bir parçasını oluşturan vergi düzeninin araştırılması, NB'nun uğraştığı temel konulardan biri olmuştur. Bu konu üzerinde epeyce araştırma yapılmış olmasına rağmen onun bir kez daha bu konuya eğilmesi raslantı değildir. Çünkü yeni araştırma, yeni bilgi ve bulguların yanında henüz el sürülmemiş arşiv malzemesinin bolluğu Timar konusunun araştırılmasına yeni ufuklar açmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Tapu-Tahrir (TT) defterleri'nden ayrı olarak bulunan ve Maliyeden Müdevvver (MM) tasnifinde yer alan en eski defterler, Timar tevcih defterleri ilk anda belirtilmesi gereken kaynaklar arasında yer almaktadır. Unutmamak gerekir ki MM tasnifinde bulunan defterler, bildiğimiz TT defterlerinden daha eskidir. Bu defterlere serpiştirilmiş geriye dönük kayıtlar, Osmanlı düzeninin yeni fethedilen yerlerde nasıl kurulduğu sorusuna da açıklık getirmektedir. Dahası bu belgeler, Osmanlı öncesi sosyal ve ekonomik yapısının anlaşılmasına da yardımcı olmaktadır.

Her şeyden önce şu noktayı belirtmek gerekir ki NB, Osmanlı Timarı'nın kendine özgü tarihsel koşullar içinde ele alınması gerektiği kanısındadır ve ayrıntılı belgesel araştırmalar yapılmadan sistemin belirli kılıpları ya da şemaları içinde açıklanmasına da karşıdır. Timarın, Avrupa Ortaçağı'ndaki *fief*'ten farklı olduğunu belirten Beldiceanu, *feodal* ve *feodalite* terimlerinin Batı'daki anlamda Osmanlı dirlik düzenini karşıla-

29 Barkan, *Kanunlar*, I-LXXII; Aynı yazar, "Kanunname", *İslam Ansiklopedisi*, (IA), VI- 185-196.

30 Halil İnalçık, "Osmanlı Hukukuna Giriş", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII/2 (1958), 102-126; Aynı yazar, "Suleiman the Lawgiver and Ottoman law", *Archivum Ottomanicum* (AO), I (1969), 105-138. Ayrıca bk. Nicoara Beldiceanu, "A propos du code coutumier de Mehmed II et l'oeuvre juridique d'Ahmed Hersekzade", *REI*, XXXVIII/1 (1970), 163-172; fakat krş. İnalçık, "Suleiman the Lawgiver...", *AO*, I, 137-138.

31 İnalçık, "Suleiman the Lawgier...", *AO*, I, 137. Ayrıca bk. V.L. Ménage, "N. Beldiceanu, Code...", *BSOAS*- XXXII/1 (1969), 165-167.

yamayacağını da özellikle vurgulamaktadır. Merkezi bir yapılanma, güçlü bir hükümdar, şer'i ve örfi kuralların belirlendiği bir hukuk anlayışı Timarı, Avrupa feodalitesinden ayırmakta ve farklı kılmaktadır.³² Öte yandan NB, doğrudan doğruya Timar sözünün kökenine inerek bunun Pehleviceden geldiğini tespit etmiş ve böylece bu konuda Leunclavius'dan³³ beri süregelen iddialara da açıklık getirmiştir.

Öte yandan NB, en eski TT defterlerinden³⁴ ve bu defterlerdeki geriye dönük kayıtlardan yola çıkarak, Timar sözünün kullanılıp kullanılmadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte sistemin Osmanlılardan önce Anadolu'daki toprak düzeniyle sıkı bir ilintisi bulunduğunu kabul etmektedir. Kaldı ki Anadolu Selçukluları ve beylikleri döneminin vergi sistemiyle Osmanlı vergi düzeni arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır.³⁵ Düzenli ve sağlıklı bir soruşturmanın sonunda yerinde derlenen bilgileri içeren TT defterleri³⁶ bu konuda bize en sağlam ayrıntıları vermektedir. Onun Bayan Beldiceanu-Steinherr ile Develi ve Karahisar üzerine yaptığı bir çalışma bütün bu görüşleri desteklemekte ve doğrulamaktadır.³⁷ NB'nun gerek bağımsız olarak gerekse diğer meslektaşlarıyla birlikte ortaklaşa yürüttüğü yerel incelemeler XV. yüzyıla ait defterlerin ne kadar zengin veriler içerdiğini ortaya koymuştur.³⁸

32 Nicoara Beldiceanu, "Le Timar dans l'Etat ottoman (XIVe - XVe siècles), *Structures féodales et féodalisme dans l'Occident méditerranéen (Xe-XIIIe siècles)*, Paris, 1980, 742-753; Krş. Ömer Lütfi Barkan, "Feodal Düzen ve Osmanlı Timarı", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri* (yay. O. Okyar), Ankara, 1975, 1-32.

33 Leunclavius, *Annales Sultanorum othmanidorum* içindeki *Pantectes historiae turcicae*, Frankfurt, 1596, 186; Michel Baudier, *Histoire générale du serral de la Cour du Grand Seigneur*, Paris, 1638, 326; Jean Dénay, "Timar", *EI*, IV, 807; Barkan, "Timar", *JA*, XII/2, 286-287; Nicoara Beldiceanu, *Le Timar dans l'Etat ottoman (début XIVe - début XVIe siècle)*, Wiesbaden, 1890, 20, Türkçe çevirisi, *XIV. yüzyıldan XVI. yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Timar* (çev. M. Ali Kılıçbay), İstanbul, 1985, 11.

34 Krş. Halil İnalcık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara, 1954.

35 Krş. Irène Beldiceanu-Steinherr, "Fiscalité et formes de possession de la terre arable dans l'Anatolie préottomane", *JESHO*, XIX/3 (1976), 233-322.

36 Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", *İktisat Fakültesi Mecmuası* (İFM), II (1941), 20-59, 214-247; Nicoara Beldiceanu ve Irène Beldiceanu-Steinherr, "Règlement ottoman concernant le recensement (première moitié du XVIe siècle)", *SF XXXVII* (1978), 1-40.

37 Nicoara Beldiceanu ve Irène Beldiceanu-Steinherr, "Deux villes de l'Anatolie préottomane d'après des documents inédits: Develi et Qarahisar", *REI*, XXXIX/2 (1971), 337-386.

38 Örnek olarak bu çalışmalardan birkaçını aşağıda belirtiyoruz: Nicoara Beldiceanu ve Irène Beldiceanu-Steinherr, "Un Paléologue inconnu de la région de Serre", *Byzantion*, XLI (1971), 5-17; Nicoara Beldiceanu, "Margarid: un timar monastique", *Revue des Etudes Byzantines (REB)*, XXXIII (1975), 227-255; Aynı yazar, "Biens monastiques d'après un registre ottoman de Trébizonde (1487). Monastères de la Chryoképhalos et du Pharos", *REB*, XXXV (1977), 175-213; Aynı yazar, "Le Timar de Muslih-ed-din, précepteur de Selim Şah", *Turcica*, VIII/2 (1976), 91-109; Aynı yazar, "Biens des Grands Comnènes en 1461 d'après un registre ottoman", *Byzantion*, XLIX (1979), 21-41; Aynı yazar, "Structures socio-économiques à Lemnos à la fin du XVe siècle", *Turcica*, XV (1983), 247-266; Aynı yazar, "Structures socio-économiques d'un village de Macédoine: Aksilopigadi (Sarmisaqli)", *Byzantion*, LIV (1984), 26-58; Aynı yazar ve Irène Beldiceanu-Steinherr, "Corinthe et sa région en 1461 d'après le registre TT 10", *SF*, XLV (1986), 37-61; Nicoara Beldiceanu ve P.Ş. Nasturel, "Les biens du monastère Sainte-Sophie de Trébizonde dans plusieurs bandons du pays à la charnière de la conquête (1461)", *Byzantion*, LX (1990), 25-89.

Timar sisteminde reayadan alınan vergi ve resimlerin³⁹ türleri, adları miktarları ve bu vergilerin Osmanlı öncesi siyasal, sosyal ve ekonomik yapıyla bağlantısının tespit edilmesi NB'nun çözmeye çalıştığı bir başka önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. O, bir çok verginin kökenini açıklamaya özen göstermiştir? Söz gelimi nereden kaynaklandığı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüş olan *bennak/benlak* resmine getirdiği açıklığı burada kısaca belirtmek gerekir.⁴⁰ Nitekim onun açıklamasına göre *bennak*'in Farsça *bil* (bel) + *nak* söz ve ekinden türemiş olması mümkün gözükmemektedir. Bu durumda *bellak* herhangi bir toprak parçasının *bel*'le işlenmesini ifade etmekte ve bu sözcük Osmanlıcada *bennak* biçimine dönüşmüş bulunmaktadır.

Vergi ve resimlerin incelenmesi NB'nun uğraş alanının ayrılmaz bir parçasını oluşturuyordu. Bu konuda yaptığı bütün çalışmalarının bir bileşkesini oluşturan ayrıntılı bir araştırmayı da Petre Ş. Nasturel'le birlikte kaleme almış bulunuyordu. Fakat ne yazık ki bu makale baskıya verildiği zaman onun sağlığı ciddi bir biçimde bozulmuştu. Bu nedenle gerekli düzeltmeler eşi İrene Beldiceanu-Steinherr tarafından yapıldı ve böylece bu önemli araştırma gün ışığına çıkabildi.⁴¹

3 Terminoloji sorunu

Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihiyle ilgili kaynaklarda karşımıza öyle terimler ve deyimler çıkmaktadır ki bunları kavramak ve açıklamak çözümlenmesi güç bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu güçlük kimi terim ve deyimlerin yabancı bir kökenden gelmiş olmasına bağlı olduğu kadar anlamlarının yöreden yöreye değişmesine, hattâ farklı bir içerikte kullanılmasına da bağlıdır. Bu bakımdan sorunun çözümü geniş bir filolojik hazırlığı gerektirmekte, bunun yanında hem Osmanlı, hem de Osmanlı öncesinin idari, sosyal, ekonomik, hukuki ve mali yapısını kavramayı zorunlu kılmaktadır. NB, bu çetin işin üstesinden gelecek bir birikime sahipti. Yukarıda değindiğimiz gibi o, bütün çalışmalarında terminoloji sorununa özel bir yer veriyordu. Bütün çalışmalarına terimlerle ilgili sözlükler koyduğu gibi doğrudan doğruya konuyla ilgili özel araştırmalar da yapmıştır. Çeltik ziraatı konusundaki kavramların ele alınıp değerlendirilmesini de bu bağlamda ele almak gerekir.⁴² Özellikle TT defterlerin-

39 Halil İnalçık, "Osmanlılarca Raiyyet Rüsümü", *Bellekten*, 92 (1959), 576-610.

40 Nicoara Beldiceanu, "Rapport 1983-1984", *Rapports sur les conférences des années 1983-1984 et 1984-1985. Livre 3: Ecole pratique des Hautes Etudes, IVE section, Paris, 1987, 157; krş. Louis Bazin, "Notes sur bellak/bennak, bennak", Turcica, XVI (1984), 129-130.*

41 Nicoara Beldiceanu ve Petre Ş. Nasturel, "Droits sur la terre de labour dans les Balkans et Anatolie à l'époque ottomane (XIVe-XVIe siècle), L(1991), 61-118.

42 Nicoara Beldiceanu ve İrene Beldiceanu-Steinherr, "Riziculture dans l'Empire ottoman (XIVe-XVe siècle), Turcica, IX/2-X (1978), 9-28; krş. Halil İnalçık, "Rice cultivation and the Çeltükçü Re'aya system in the Ottoman empire", Turcica, XIV (1982), 69-141; M.L. Venzke, "Rice cultivation in the plain of Antioch in the 16th century: The Ottoman fiscal practice", AO, XII (1987-1992), 175-276.

de ve kanunnamelerde geçen silâh, askeri donanım ve her türlü ölçülerle ilgili pek çok kavramın kökeninin ve tarihsel gelişiminin açıklanmasını da NB'ya borçluyuz.⁴³ Onun araştırmaları bütün bunlarla sınırlı kalmamaktadır. *Encyclopédie de l'Islam* (yeni basım)daki makaleleri, *Revue des Etudes Islamiques*, *Byzantion*, *Turcica* ve diğer bilimsel dergilerdeki tanıtma-eleştiri yazıları onun sabırlı ve titiz çalışmalarının somut verileri olarak görülmektedir. Bu tanıtma yazılarının, ele alınan esere önemli bir katkıda bulunduğunu unutmamak gerekir. Ayrıca Prof. Robert Mantran'ın yönetiminde hazırlanan Osmanlı İmparatorluğu Tarihi'nin bir bölümü de yine NB'nun kaleminden çıkmıştır.⁴⁴

Beldiceanu'nun ölümüyle Osmanlı sosyal ve ekonomik tarih araştırmaları son derece çalışkan, üretken ve enerjik bir üyesini yitirmiştir. Geride bıraktığı eserler, bu alanda ileride yapılacak araştırmalara ışık tutacak ve araştırmacılara da yol gösterecektir.⁴⁵ Anısı önünde saygıyla eğilir, kederli ailesine başsağlığı dileriz.

43 Buraya kadar verdiğimiz araştırmalara ek olarak aşağıdaki incelemeler terminoloji sorununa önemli bir ışık tutmaktadır: Nicoara Beldiceanu, "Le vazarlıq: Une institution ponto - danubienne", *SF*, XXXII (1973), 73-90; Aynı yazar, "A propos d'un registre de cadastre de 1455. Bürüme, günlük, lagator", *Turcica*, VIII/1 (1976), 272-278; Aynı yazar ve Chistiane Villain-Gandossi, "Geçim: Une armure pour homme et cheval", *Turcica*, XII (1980), 169-173; Nicoara Beldiceanu ve Irène Beldiceanu Steinherr, "Une mesure ottomane d'origine balkanique pour les liquides: le cabur", *Turcica*, XIX (1987), 225-245; Aynı yazarlar ve P.Ş. Nasturel, "Les recensements ottomans effectués en 1477, 1519 et 1533 dans les provinces de Zvornik et d'Hersegovine", *Turcica*, XX (1988), 159-171.

44 Robert Mantran (sous la direction de), *Histoire de l'Empire ottoman*, Fayard, Paris, 1989, 117-138.

45 Beldiceanu'nun makalelerinin bir bölümü aşağıdaki derlemede yeniden yayınlanmıştır: *Le monde ottoman des Balkans (1402-1566), Institutions, société, économie*, Variorum Reprints, London, 1976. Tanıtma ve eleştiri yazılarının dışında kalan çalışmalarının bir listesi için bk. Gilles Veinstein, "In Memoriam Nicoara Beldiceanu (1920-1994)", *Turcica*, XXVII (1995), 311-323.